

Professor Fokkema is verontrust

REACTIE OP HET ARTIKEL VAN S. D. FOKKEMA IN PEDAGOGISCHE STUDIËN, APRIL 1976, 53, 4, p. 109

A. J. BEEKMAN

I.P.A.W., vakgroep Wijsgerige en Historische Pedagogiek, R.U. te Utrecht

Fokkema is verontrust en vermaant de lezers van P.S. om op het rechte pad te blijven en niet toe te geven aan verlokkingen ter linkerzijde. Omdat hij daarbij ondergetekende in het geding brengt als een van degenen die 'sceptis of agnosticisme verbreiden t.a.v. opvoeding en opvoedkunde en zijn hulpwetenschappen' en 'constructief werk' bemoeilijken (109)*, lijkt enig commentaar gewenst.

De verontrusting van Fokkema is gebaseerd op een aantal bezwaren tegen: recente ontwikkelingen in de theorie; de gevolgen daarvan voor de 'gangbare opvoedingspraktijk' (109); de gevolgen voor opvoedkundig onderzoek, en tegen het beleid van Van Kemenade. We menen dat we die verontrusting wel kunnen plaatsen en delen die zelfs wat de plannen van de minister betreft.

Toch menen we dat de manier waarop Fokkema deze verontrusting uit, ons haast dwingt om van repliek te dienen.

Fokkema zelf wil dat ook: 'nadere discussie over deze of alternatieve grondstramen-stellingen zou m.i. een waardevolle zaak zijn' (115). Maar Fokkema maakt dat voor ons bijzonder moeilijk. Hij snijdt uiterst ingewikkelde samenhangen aan, beweert daarover heel veel en argumenteert uiterst beknopt. En dat in 'open' formuleringen, beïnvloed 'door fenomenologen' met 'een rationeel gebruik van commonsense begrippen en opvattingen' (110). Men leze Lalande s.v. Bon sens (8 kolommen!) om te weten welk een verwarring alleen al het woord common sense oproept!

We proberen het toch maar in het Nederlands. Een van onze grondbezwaren is dat het betoog van Fokkema te vaag, te suggererend is en een enkele maal zelfs insinuerend. Het is vanwege het laatste dat we menen te moeten antwoorden en daar ook recht op hebben. We doelen hier op de passages over de 'Neue Linke' van Brezinka. Toen al hebben we tegen diens betoog duidelijk stelling genomen. Fokkema zou kunnen bedenken dat dit verhaal van Brezinka gezien moet worden in het licht van een, helaas nog groeiende, heksenjacht aan de Duitse universiteiten en elders in West-Duitsland op linkse intellectuelen (Berufsverbot). We menen nog steeds a) dat dialektisch materialisten op openbare posten in Nederland benoembaar horen te zijn, zeker in wetenschappelijke banen; b) dat het ontoelaatbaar is in de huidige

* waar alleen cijfers staan, verwijzen we naar de blz. van Fokkema's artikel in Pedagogische Studiën.

kontekst, dat men mensen met het 'marxisme' 'verbindt' die althans in politiek opzicht zichzelf er niet toe rekenen. Deelt Fokkema werkelijk het paranoïde idee van de tot de CDU-Prominenz behorende Brezinka dat er een soort samenzwering is?

Mag men niemand wren? Ik vind dat de V.U. zelf bv. kommunisten en anarchisten mag wren; dat is haar goed recht, gezien de grondslag. Dat de V.U. studenten van zulke huize niet weert, lijkt echter het eigen standpunt weer zwakker te maken. Wat daarvan zij; voor openbare instellingen geldt dat in Nederland als regel niet.

Laat Fokkema zeggen *wie* hij *waar* wil wren; zo *toetsbaar mogelijk*, dus man en paard!

Persoonlijk ben ik bepaald een tegenstander van het marxisme; zelfs ben ik geen dialektisch materialist. Maar dat is geen enkele reden om ook maar slechts de schijn van instemming met Brezinka te willen wekken. Laat Fokkema in zijn dupliek (we begrijpen dat de redactie *ons* geen tweede termijn kan geven) minstens ondubbelzinnig hier partij kiezen. Las hij ons commentaar op Brezinka, toen hij dit schreef? Blijft hij bij zijn verholen beschuldigingen, insinuaties? Bij voorbaat mijn verontschuldigen voor deze termen, maar zó kwam het bij mij aan.

Verder volgen we nu de volgorde van het artikel om slechts hier en daar, exemplarisch, aan te geven hoe fundamenteel we met Fokkema van mening verschillen. En . . . we zullen toch moeten samenwerken?

Elders* hopen we deze discussie breder te kunnen voortzetten in een artikel waar we 'voorstellen' voor een empirische pedagogische anthropologie willen doen; een uitwerking van 'Oordelen over de waarde van het menselijk bestaan'. (Wijsg. Persp. 14e jrg. nr. 1, pag. 11 e.v.) Nu dus beknopt!

'Stellingen'

- A. over de opvoeding,
2. De opvoedingsrelatie is voor de natuurlijke opvoeder niet een vrij gekozen relatie. Hij is met de menselijke levenssituatie 'gegeven'. (110).

Hier ontdekken we hoezeer de wereld van Fokkema en de wereld waarin ik leef, verschillen. Indien ik het even kort moest zeggen, zou mijn formulering hier luiden: *Elk kind kan een gewenst en dus gewild kind zijn*; een opvoedingsrelatie dient een *gekozen* relatie te zijn.

* In Pedagogisch Tijdschrift Forum voor Opvoedkunde.

In de argumentatie zouden twee zaken een rol spelen. Ik zou spreken over het idee van de zgn. 'natuurlijke' opvoeder. Aan te tonen zou zijn, dat een dergelijk idee een cultuurgegeven is. Hoe er culturen zijn waar b.v. van een tweeling voor één kind geen verantwoordelijkheid genomen wordt.

Vervolgens zou ik een betoog houden over onze cultuur waarin geboorteregeling een vrij algemeen aanvaard gebruik is. Een zingeving die wel iets anders is dan Fokkema veronderstelt.

Ik aanvaard de zingeving van Fokkema die ik ongeveer wel kan plaatsen. Maar ik vraag hem mijn, onze zingeving te aanvaarden. Een zingeving, gebaseerd op een sterker geloof in de autonomie van het menselijk subjekt t.a.v. eigen levensplan. Is dit gevaarlijk? Waar ondermijn ik wat? Graag toetsbaar antwoord.

In de volgende stellingen zeggen we haast steeds 'ja, maar...' en dan zou hier een boekwerk volgen. Dat kan niet. We slaan dus het een en ander over:

'B. Over de opvoedkunde'

We verwonderen ons over het gezag dat H. Nieuwenhuis geniet.

We menen dat Fokkema hier ten onrechte meent dat de 'princiële discussie' (111) met dit artikel zó af te doen is. De kern van de zaak: wat doen we met wetenschap, i.c. ons vak in de hedendaagse wereld, daar gaat het toch om in het artikel van Fokkema zelf? Dat is toch zijn eigen motief - verontrusting over de gang van zaken! Dat gaat toch over grondstramienien.

De fundamentele discussie vraagt om meer dan Nieuwenhuis. Dan kan men in Nederland niet om Kohnstamm en Langeveld heen. In die traditie moet in elk geval Beekman gelezen worden. Dat blijkt uit zijn teksten.

'B.9. Hoewel de praxiologische wetenschap een bijzondere relatie heeft tot de uitvoerder (i.c. de opvoeder), behoort zij zich niet daarvan afhankelijk te verklaren. Het is voor een wetenschap eer een uitzondering dan een regel, dat op deze wijze belangrijke vragen tot stand komen (indien vragen tot stand komen, betreft het gewoonlijk minder belangrijke vragen, zoals m.b.t. exploratie, informatiewinning of technologie).' (111).

Wij zouden formuleren: *Praktijkgerichte wetenschap wil helpen bij het oplossen van problemen van mensen*, individuen en groepen in de samenleving. De belangrijkste vraag is dus: waar zitten we mee; hoe kan een verstandiger beleid van de grond komen?

'B.10. Het dominante model van het wetenschappelijk onderzoek in de praxiologische wetenschappen betreft de toetsing of zekere *methoden en middelen* leiden tot het *beoogde doel*. Derhalve kan geen onderzoek van praxiologische betekenis plaatsvinden zonder dat objectieve beschrijvingen van doel en middelen beschikbaar zijn (vgl. A.12, B.4).

N.B. Vóór-onderzoek valt dus *niet* onder deze bewering.' (112).

Wat wordt precies met objectief bedoeld? Wie bepaalt dat? De Groot (Methodologie) spreekt van 'een beweringsstap is objectief geregeld' 'als de instructie in principe kan worden vertaald in een programma van éénwaardige transformaties voor een deterministische machine' (180) elders van 'alleen erop gericht het studie-object te doen spreken en te leren kennen' (172).

Zo zijn er nog andere betekenissen bekend. En *wie bepaalt* wat 'vooronderzoek' is? Is zulk onderzoek minder waard, minder zeker, enz.?

Toepassing van de stellingen.

'enkele recente theoretische formuleringen, die o.a. mank gaan aan een tekort aan-analyse van de opvoedingssituatie en mede daardoor tot stellingname komen, die belemmerend lijken te zijn' (112).

'1. Vervaging van grenzen tussen opvoedkunde en opvoeding.'

Dat dan niet duidelijk zou zijn wat wetenschap is, is even onzinnig als te beweren dat Suriname niet bestaat, omdat de grenzen niet precies aan te geven zijn.

Wij zelf zeggen 'gesystematiseerde en kritische kennis aangaande een voldoende belangrijk deel van de menselijke werkelijkheid' (Dienstbaar Inzicht, 6). De grenzen zijn vloeiend. Fokkema besluit deze alinea:

'Waar is de plaats van de 'belangeloze' vraag als voorname stimulans voor intellectuele vooruitgang? Op grond waarvan zou die vraag nog gesteld kunnen worden?'

Wat is een belangeloze vraag? Niet: een onbelangrijke vraag! Van belang voor wie wil weten? Wat voor zin heeft dat weten? We schreven vroeger: 'Wordt de zin van de wetenschap volstrekt autonoom, op grond van interne criteria en de vrijheid van de onderzoeker, dan is men niet meer in het laboratorium maar in het luxe hobbykamertje' (Dienstbaar Inzicht, 43).

We bedoelden ook toen al geen verbod. We zouden dan wel goed twee soorten pedagogiek moeten onderscheiden:

pedagogiek 1: belangeloze vragen; pedagogiek 2: vragen van opvoedingsbelang. De laatste, daarover heb ik altijd gesproken; mijn konklusie was al in 1971 'men kan (cursief 1971!) sociale wetenschap zo zien' (110): een wetenschap die zich bezig houdt met beslissingsproblemen op een bepaald waardengebied van de menselijke wereld. We waren heel gelukkig toen Van Strien soortgelijke bedoelingen veel helderder verwoordde (Naar een methodologie van het praktijk denken).

Fokkema vervolgt:

'2. Te vergaand respect voor waarde-opvattingen van de dienstvragers (A. J. Beekman, p. 55; ...). Helaas blijft vaag of de dienstvrager de opvoeding of de opvoeder is' (112).

Wat het laatste betreft: Men vergelijkte Dienstbaar Inzicht 'IV De betrokkenen: een kader tot plaatsbepaling' (65) 'I de opvoeding: het kind, de jeugdige,

degene die volwassen moet worden, enz.' (66).

Wat het eerste betreft gaven we duidelijk aan: De eerst betrokkenen zijn uitgangspunt. Maar een wetenschapper heeft een eigen verantwoordelijkheid. Daarbij horen: 'immanente kritiek, korrektie vanuit het bestaande' (60). Binnen de gegeven bedoelingen. En: prospectieve kritiek vanuit een breder zicht op de toekomst (61/62).

Fokkema spreekt dan van:

'onaanvaardbare connotaties' 'die het (begrip emancipatie) aan zijn marxistische oorsprong dankt' (113).

Daartegenover 'in het exploratiebeginsel ligt ook een ander beginsel genetisch beschikbaar, nl. *dat het kind zelf iemand zijn wil* (emancipatiebeginsel) (Langeveld, 216) 1957 en eerder al.

Gelden Fokkema's verwijten ook de theorieën van Langeveld ter zake? Beekman is overduidelijk een leerling van Langeveld, zeker hierin.

Verder wordt in de 3e druk van *Dienstbaar Inzicht* (1975, 84-88) 'II volwassenheid en vrijheid' uitvoerig hierover gesproken.

Fokkema: 'Het is zeer te hopen dat de onderzoekers zich van de sceptici t.a.v. het onderzoek niet veel zullen aantrekken en consciëntieus en objectief zullen werken.'

Achterstevoren weer:

1. wie bepaalt wat objectief is? S.V.O. en Z.W.O.?
2. denkt Fokkema werkelijk dat iemand van de door hem genoemden *niet consciëntieus* werkt of wenst dat iemand anders *niet consciëntieus* werkt? Fokkema suggereert hier, zonder spoor van bewijs. Toetsbaar antwoord gewenst.
3. Fokkema heeft gelijk als hij denkt dat ik wel sceptisch gezind ben t.a.v. onderzoek. Het gangbare empirisch analytisch onderzoek heeft mijn gezond

wantrouwen al was het alleen maar omdat Pedagogische Studiën daardoor voor mij tot een saaie, eindeloos lijkende, plicht geworden is. En dat al een jaar of tien.

Helaas heb ik vooral nadruk moeten leggen op al de zaken waarin ik grondig van mening met professor Fokkema verschil. Eén zaak ben ik grondig met hem eens: de Contouren-nota kan niet genoeg bekritiseerd worden. Het pantser van deze minister is zó hard dat alle kracht die beschikbaar is er tegen in gezet zal moeten worden. Maar mijn motieven zijn wel eens wat anders.

Voor mij bleven helaas overheersend na lezing en herlezing van Fokkema's verhaal: 'Nadere discussie over deze of alternatieve grondstramienstellingen zou m.i. een waardevolle zaak zijn' (115).

Ja, heel zeker, maar niet op deze manier.

Literatuur:

- A. J. Beekman, *Dienstbaar Inzicht, Opvoedingwetenschap als sociale wetenschap*. 1975, 3e druk. Geheel gelijk aan de eerste druk, behoudens nawoord, p. 83-88.
- A. J. Beekman, Een pleidooi voor Freiräume, *Ped. Studiën*, 1972 (49) 387-388.
- A. D. de Groot, *Methodologie*. 's Gravenhage, 1961.
- M. J. Langeveld, Hfdst. III, *Ontwikkelingspsychologie*, in: *Inleiding tot de Psychologie*, Groningen, 1957, 2e druk, 208-255.
- P. J. van Strien: Naar een methodologie van het praktijkdenken in de sociale wetenschappen. *Ned. Tds. Psych.*, nov. '75, pag. 601 ev.
- Vocabulaire Technique et critique de la Philosophie*, A. Lalande, Paris, 1968, 969-973 s.v. (sens,) bonsens.